

OVČÁKŮV ROK

Jaro

Vážení chovatelé,
rozhodli jsme se připomenout již dříve publikovaný cyklus Ing. Radko Loučky, CSc., Ovčákův rok. MVDr. Soňa Šlosárková, Ph.D. aktuálně zrevidovala zdravotní problematiku. Děkujeme oběma autorům a věříme, že v následujícím textu naleznete užitečné informace.

Redakce Zpravodaje SCHOK z.s.

OBSAH:

OBDOBÍ BAHNĚNÍ

Bahnění - nejnáročnější období roku	1
Pozorování	1
Preventivní veterinární zásahy	2
Technologie chovu	2
Výživa	3
Když se daří, je vám dobře	3

PÉČE O JEHŇATA

Jehňata ve školce	3
Krmení mlékem	4
Pozor na infekce	4
Než se ovčín vyblílí	4
Smrtelné nebezpečí	5
Kupírování	5
Odběry krve	5
Správně zvládnout zahájení pastvy	5
Důsledky chyb ve výživě	5
Minerální a vitamíny	6
Pastevní deník	6

OBDOBÍ INTENZIVNÍ PASTVY

Potřebné množství energie	6
Práce na pastvinách	7
Na co se nesmí zapomenout	7
Sklizeň píče	7
Kontrola užitkovosti	8
Rozdílné potřeby	8
Kontrola úrovně parazitózy	8

OVČÁKŮV ROK

OBDOBÍ BAHNĚNÍ

Ovčákův rok - kdy začíná a kdy končí? Když jsme se v redakci domlouvali, kdy začít uveřejňovat seriál, který by se v průběhu roku zabýval aktuálními otázkami chovu ovcí u nás, zjistili jsme, že je to vlastně jedno. Někdo považuje za začátek narození jehněte, jiný již oplození bahnice. Pro někoho začíná rok s jarem, když vyžene ovce na pastvu, pro jiného, když odstaví jehňata a ta začnou samostatný život. Někdo se orientuje podle hospodářského roku, jiný podle roku kalendářního. Chovatelům doporučujeme, aby ovčácký rok začínal Bonitací - výběrem bahnic na připouštění a zařazením mladých ovcí do reprodukce. Po odstavu jehňat je potřeba vzít do úvahy všechny informace o průběhu porodů, péče o jehňata a váhu jehňat jednotlivých bahnic při kontrolním vážení. Pokud je to možné, nahradit problematické ovce mladými zvířaty a tyto již nepřipouštět.

Každý chov má svá specifika. Někdo chová masná plemena ovcí, jiný má ve stádě ovce všeho druhu. Někdo ovce v době bahnění zavírá do ovčína, jinému se jehňata rodí venku. Nelze psát o všem najednou. Některé chovatelské zásahy a problémy v chovu jsou však natolik obecné, že je možné je uplatnit i v chovech s jiným plemenem ovcí a s jinou technologií chovu.

Bahnění - nejnáročnější období roku

Všichni chovatelé ovcí mi jistě dojí za pravdu, že bahnění je pro ovčáka nejnáročnějším obdobím roku, především z pohledu vynaloženého času, práce a psychologického vypětí. Zároveň je to však pro něj často i obdobím nejkrásnějším. To ale jen v případě, že se mu daří a rodí se zdravá a životaschopná jehňata. A k tomu může ovčák svoje stádo připravovat již dlouho předtím. Případným problémům s bahněním lze předcházet.

Zatím někteří chovatelé upřednostňují zimní bahnění ve stáji, jiní se zaměřují na jarní bahnění na pastvině. Při volbě sezóny a způsobu bahnění rozhodují požadavky trhu na jehňata, klimatické podmínky, chované plemeno ovcí, kvalita a množství krmení, plochy pastvin, prostory k bahnění, v neposlední řadě pak pracovní síla, která je

schopná bahnění zabezpečit.

Období bahnění a odchovu jehňat je velmi náročné nejen pro lidi, ale i pro zvířata. Proto je třeba dodržovat jak ve stáji, tak v případě venkovního bahnění předepsaný režim. Zvířatům je nutné několikrát v průběhu dne i noci poskytnout alespoň hodinový odpočinek. V tu dobu by mělo být v ovčíně zhasnuto a nikdo by do něj neměl vstupovat.

Pozorování

Období ke konci březosti a několik dnů po porodu je nejkritičtější fází reprodukčního cyklu. Je třeba kontrolovat zdravotní stav a chování zvířat mnohem pečlivěji než kdykoliv předtím a potom. Kontrolu zdravotního stavu zvířat nelze ponechat pouze na veterinárním lékaři, ten přijde do ovčína jen občas. Zvířata je třeba průběžně pozorovat, všimát si jejich vzhledu a chování. Doporučuji všimát si především primiparních (poprvé rodících) zvířat a těch, které měly v minulých letech problém (císařský řez, výhřez pochvy, obtížný porod, zánět vemene). Taková zvířata je dobré na hlavě nebo na hřbetě označit barvou. Podle našich zkušeností i zkušeností jiných chovatelů se příprava ovce na porod, jeho průběh i projev mateřských vlastností většinou u každé bahnice opakují. Stručné záznamy o zvířatech, o průběhu porodu a kojení v předcházejících letech tedy mohou v konkrétní situaci lépe odhadnout průběh blížícího se porodu, případně následně péče matky o jehňata.

Připravuje-li se tedy problémová ovce k porodu, je třeba se podívat do záznamů a zvýšit pohotovost. Samozřejmě, účelnější by bylo takovou ovci již dávno vyřadit, ale může být cenná z jiného důvodu (pro nás například tím, že je geneticky odolná ke klusavce a přenáší tuto vlastnost na potomky).

Před porodem může dojít k výhřezu pochvy nebo děložního krčku. Vyhřezlou tkáň je nutné očistit (nejlépe politím větším množstvím chladné čisté vody), ošetřit antibiotiky a reponovat zpět do dutiny pánevní. Opakovanému vyhřeznutí zabrání spona aplikovaná veterinárním lékařem, kterou je však nutné před nástupem porodu odstranit. Pokud ale tkáň není vyhřezlá trvale a není větší než tenisový míček, není nutné spony aplikovat. Prevencí je vyřazování takto postižených zvířat

z dalšího chovu a celkový management chovu, zejména zajištění potřebné kondice zvířat a udržení vyrovnané výživné kondice.

Vyskytnou-li se v chovu ve větší míře potraty, předčasné porody, velmi těžké porody, výhřezy nebo porody málo životaschopných jehňat, je třeba zvýšit pozornost i z jiného důvodu. Mohou se na tom podílet patogeny jako coxiella, chlamydie, clostridie, listerie, toxoplazma a kampilobakterie, případně nedostatky ve výživě ovcí, které také mohou s výskytem patogenů souviset. Prevencí výskytu patogenů může být včasná kontrola aktuální nakažové situace, což znamená specializované serologické vyšetření asi 10 % bahnic a jehnic základního stáda.

Preventivní veterinární zásahy

Kritickým předpokladem úspěchu při bahnění je propracovaný zdravotní program. Vyšší koncentrace zvířat v uzavřeném prostoru představuje vyšší infekční tlak a zdravotní ohrožení jehňat i jejich matek. Pokud v chovu nějaký zdravotní problém vznikne, záleží jak na chovateli, tak na veterinárním lékaři, jak se se vzniklou situací vyrovná, jaké léky a jaké metody použije. Léčení může být někdy i dost drahé. Většinou je levnější prevence. Celý způsob chovu by měl vést k soustavnému posilování zdravotního stavu zvířat, což je nejlepší preventivní opatření.

U základního stáda bahnic v druhé polovině březosti je klíčový jejich dobrý výživný stav, resp. saturace všemi potřebnými živinami. Nedostatečná výživa (zejména nedostatek energie) představuje riziko ketózy březích bahnic. Výživný stav je proto potřeba kontrolovat 1x týdně pohmatem, na případné zhoršování tělesné kondice včas reagovat úpravou KD a energií saturovat přidavkem jaderného krmiva, či kompletní jadrou směsí. Na škodu není provádět pravidelně (1x za 14 dní) kontrolu obsahu ketolátek v moči u cca 10 % bahnic, zejména starších zvířat s dvojčaty.

Neméně důležitá je také saturace mikroprvky a vitamíny, významnou roli má zejména jód a selen.

U stáda s rizikovou nakažovou situací lze v odůvodněných případech jako prevenci potvrzené chlamydiové infekce aplikovat antibiotika z řady tetracyklinu, například přípravky Alamycin L.A., Engemycin, Tetravet L.A. Jejich ochranná doba pro jatečné zpracování je dle přípravku 18-28 dnů. Přípravky se injekčně aplikují i beranům.

Základní stádo ovcí by se mělo zhruba v polovině březosti vakcinovat proti nakažlivému kulhání. Současně se může vakcína použít i u plemenných a aukčních beranů. Používá se přípravek Footvax v dávce 1 ml/kus (nemá ochrannou lhůtu).

V druhé polovině březosti je také potřeba zvážit případné odčervení základního stáda, přičemž lze

také vůbec neodčervovat. Rozhodnutí, zda odčervit celé stádo či pouze individuální kusy a jakým přípravkem, je potřeba provést na základě koprologického vyšetření zvířat, jejich výživného stavu a ználosti nakažové situace stáda. O přípravku by měl chovatel rozhodnout ve spolupráci s veterinárním lékařem, který také posoudí zdravotní stav zvířat, zejména výskyt anémie. Použití lze preparáty na bázi ivermectinu, resp. doramectinu, jako je např. přípravek Dectomac nebo Ivomec, které se podávají injekčně. Jejich ochranná doba pro maso je 28-70 dnů. Jsou určeny na řadu vnitřních i vnějších parazitů, nepůsobí však např. proti tasemnicím, či motolicím. Další možností je užití benzimidazolových preparátů jako je např. Aldifal, nebo Panacur, které působí na široké spektrum vnitřních parazitů včetně tasemnic, jejich ochranná lhůta na maso pro ovce je 11-16 dnů. Do ČR se dále na výjimek při žádosti veterinárního lékaře dovážejí preparáty s obsahem levamisolu a praziquatelu, které jsou alternativou výše uvedených preparátů. Důvodem jejich dovozu je bohužel výskyt rezistencí na účinné látky jednotlivých výše uvedených antiparazitik. Jejich užívání by tak mělo být velmi zodpovědné a cílené, aby se výskyt této rezistence dále nezvyšoval.

Zhruba jeden až dva měsíce před předpokládaným porodem se ovce základního stáda vakcinují proti enterotoxémii, přípravkem Covexin 10, Miloxan, nebo Coglamune. Enterotoxémie je bakteriální průjemové onemocnění jehňat (Clostridium perfringens), které se projevuje vysokou mortalitou, dosahující 50 až 100 %, a nevratným oslabením vyléčených jehňat. Nikdy se ovce proti enterotoxémii nevakcinují při současně probíhajících jiných infekčních nebo metabolických poruchách. Při vakcinaci proti enterotoxémii se současně neprovádějí žádné další zákroky ve stádě (odčervení, úpravy paznehtů). Ovce musí být zdravé a nesmí zmoknout. Důraz je třeba klást na vakcinaci a revakcinaci nově zařazených jehnic a beranů do stáda. U nich se zhruba za 4 až 6 týdnů vakcinace opakuje (u starších ovcí už nikoli, u těch se imunizace jen udržuje). Vakcinace a případná revakcinace proti enterotoxémii slouží nejen k ochraně zvířat samotných, ale i jejich mláďat, protože vysoké hladiny protilátek v séru březích bahnic jsou předpokladem pro jejich vysokou koncentraci v mléčivu, a tudíž jsou předpokladem k zajištění požadované imunitní vybavenosti jehňat a tím i jejich ochrany.

Technologie chovu

Zimní bahnění ve stáji vyžaduje dobré zázemí a přípravu. Je třeba dobře promyslet, kde a jak postavit chouly (porodní kotečky) a kde škalky pro jehňata. Chouly můžeme vyrábět z dřevěných latěk. Jednotlivé díly kotečku spojujeme provázkem. Místo jeslí na seno, které mohou

v choulech překážet, používáme na čelních stranách choulů lísu s většími mezerami mezi prkny. Jednu lísu o délce 5 metrů lze použít pro 5 choulů. Někdo dává seno do choulu jen na podestýlku. Je to nejen nehygienické (seno se zaslape do podestýlky), ale i zbytečně plýtvání. Kromě toho v choulech je nutné často stlát slámu. Vodu dáváme do malých kbelíčků, aby se jehňata neutopila, nebo aby se nemohla smočit a pak prochládnout. Moderněji lze stavět choully z prefabrikovaných hliníkových polí, které obsahují i úchyty na kbelíky pro vodu a jádro.

Je třeba také zorganizovat, jak se budou bahnice a jehňata chytat a převádět. Cílem je omezit stresy na co nejmenší míru. Především rodící ovce by se neměly po ovčíně honit. Je sice lepší bahnit ve vymezeném prostoru, ale není nad to, když ovce mají při porodu klid. I z toho důvodu není dobré, když je ovčín přeplněný. I při zimním ustájení je nutné bahnicím dát možnost dostatku pohybu. Ovčín je nutné dobře větrat, ale vždy je třeba zajistit bezprůvanovou ventilaci. Pro bahnice na konci březosti, a hlavně pro jehňata po narození, je průvan velmi nebezpečný.

Jestliže se bahní ve stáji, je vhodné bahnice několik týdnů před porodem ostříhat. Sníží se tím potřeba prostoru a vlhkost prostředí, kontrola po porodu je snazší, riziko zalehnutí jehňat menší, zlepší se přístupnost vemene. Jehnice (ročky) stříháme dříve, a tak mají delší vlnu. Od starších ovcí je lze velmi dobře rozeznat.

Výživa

V období bahnění je třeba myslet i na správně sestavenou výživu. Zvířata by měla mít neustále k dispozici kvalitní objemnou píci a čistou vodu. Při zvažování energetického přídatku v podobě jádra je třeba myslet na to, že v důsledku nadbytečného příjmu živin by mohlo dojít ke ztížení porodu, výskytu velkých plodů nebo problémům s vývojem žlázatého parenchymu mléčné žlázy. Na druhé straně nedostatek živin může způsobit oslabení bahnic a sníženou životaschopnost jehňat. Nám se osvědčilo před porodem bahnicím podávat mačkaný oves a specializované ovčí granule v dávce zhruba 20 dkg na kus a den. Po porodu ovcím dáváme jednou denně specializované granule pro kojící bahnice a kukuřičný šrot, který má v sobě hodně energie. Dávka se řídí počtem a věkem kojících jehňat v závislosti na výživné hodnotě objemného krmiva.

Nelze zapomínat na přídavek minerálních látek a vitamínů. V tomto kritickém období jich potřebují velmi mnoho. Zásadní význam má dotace zinku, mědi (pozor na předávkování i poddávkování), ovce jsou na dotaci mědi velmi citlivé), jódu a selenu. Selen je potřeba dodávat březím zvířa-

tům před obahněním jako prevenci nutriční svalové anémie mláďat, jód jako prevenci potratů mrtvých či porodů máloživotaschopných mláďat. Důležitá je i saturace vitamíny, zejména A, D a E, jejich obsah v krmivech postupně klesá a na jaře se tedy, pokud ovce přijímají pouze seno (horší kvality), nejčastěji objevuje jejich deficit. Dotaci lze zajistit dodáním speciálních lizů, které předložíme ovcím a necháme je lízat dle potřeby a dle vlastního výběru. Nestačí podávat pouze krmnou sůl. Minerální lizy ale ovcím moc nechutnají, to lze řešit nákupem speciálních melasových lizů. Ten, kdo podává březím zvířatům kompletní krmnou směs (granule), má většinou saturaci mikroprvky a vitamíny zajištěnou touto formou. Mikroprvky a vitamíny lze dodávat do krmné dávky hromadně v podobě minerálních doplňků, nebo individuálně pomocí různých doplňkových krmiv, jako je např. Super Booster Sheep, C Guard apod.

Ke konci březosti by ovce neměly dostávat lizy s vyšším obsahem vápníku nebo minerální přípravek bohatý na vápník. To se ale úplně změni po porodu, zvláště u bahnic, které porodily více jehňat, těm je třeba vápník v nějaké formě přidávat. Může být i součástí specializované krmné směsi.

Když se daří, je vám dobře

Bahnění je nejnáročnějším obdobím roku – jak pro ovčáka a jeho pomocníky, tak pro zvířata. Každá maličkost, kterou zanedbáte nebo podceníte, ať již při přípravě na bahnění nebo v jeho průběhu, může znamenat citelné ztráty, často zcela zbytečné. Jejich příčinou většinou bývá nezkušenost chovatele nebo jeho nepřítomnost při porodu. Když se ale všechno daří, stává se nejnáročnější období roku zároven i obdobím nejkrásnějším. Když si v ovčíně na chvíli sednete na balík slámy a zaposloucháte se do bekání matek a bečení jejich jehňat, když pozorujete pobíhající mrňata, jak drkají do vemene své maminky a pak spokojeně vrtí ocáskem, zapomenete na únavu a všední starosti, je vám dobře.

PÉČE O JEHŇATA

Na začátku května už pro většinu ovčáků skončilo období bahnění a přišly nové starosti: jak nejlépe odchovat jehňata, jak řešit škody na oplocení pastvin, jak zvládnout přechod na pastvu, jak řešit případné dietetické problémy.

Jehňata ve školce

Pro posílení životaschopnosti se jehňatům několik dnů po narození, většinou při převodu z porodního kotečku (choulu) do společného kotce,

aplikují injekčně vitaminy (například ADE, 2 ml kus) a mikroprvky jako prevence nutriční svalové dystrofie (například Selevit, v dávce 1 až 2 ml/ks podle věku jehňat a četnosti ve vrhu). Zhruba ve dvou až čtyřech týdnech věku se jehňata částečně oddělí od svých matek tak, že se jim ve společném kotelci vytvoří probíhačka, tzv. školka. Ve školce se jim do jeslí (krmného zařízení) začne zakládat kvalitní seno, tzv. „teleci“ seno, a do krmítka mačkaný oves nebo speciální krmná směs „startér“, nejlépe v granulované formě (a také na bázi ovsu). Pokud by totiž jehňata svoji potřebu živin kryla pouze mlékem a jadrným krmivem, nedostatečně by se jim vyvinuly předžaludky.

Krmení mlékem

Velmi důležité je včasné rozpoznání a léčení mastitid, které mohou být výraznou příčinou ztrát jehňat. Včasnou diagnostikou mastitid zamezíme ztrátě mléčnosti a narušení celkového zdravotního stavu matek. Pokud se mastitida u bahnice zjistí, je třeba aplikovat antibiotika celkově i do mléčné žlázy po dobu minimálně pěti dnů. Osvědčuje se lokální ošetření mléčné žlázy absorpční masťou na základě mentolu a kafra a časté oddojování postižené poloviny mléčné žlázy, zvláště pokud došlo k jejímu otoku a zatvrdnutí. Při léčbě bahnice se jehňata musí dokrmovat nápojem z mléčné krmné směsi. Dbáme na to, aby se při přípravě nápoje netvořily hrudky a aby mělo správnou teplotu. Není důležitá teplota při jeho výrobě v přípravně, ale při vlastním podávání jehňatům.

Pozor na infekce

Jehňata mohou trápit bakteriální záněty oční rohovky a spojivky (keratokonjunktivitida). Onemocnění se jehňatům projevuje často již záhy po narození. Není-li léčené, může mít výrazné negativní následky. Oči je nutné jehňatům ošetřovat nejméně dvakrát denně antibiotickou masťou, kterou musí předepsat veterinární lékař. Pravou příčinu zánětů neznáme. Snažíme se eliminovat prašnost při zakládání seno a slámy, ale zatím nepříliš účinně. Negativní roli zde mohou hrát plísňové mykotoxiny, zejména vomitoxin, který může negativně působit na imunitu zvířete.

Dalším problémem může být příměr pysková. Boláky se vyskytují nejen u jehňat na mulci, kolem očí a na paznehtech, ale i u bahnice zejména na vemeni. Tato nemoc se nejčastěji zavleče do chovu v důsledku importu zvířat z jiného chovu (resp. ze zahraničí). Zvířata se nakonec dokáží sama s infekcí vypořádat, nemoc ale může znamenat ztráty na hmotnosti a zpomalení vývoje mláďat. Její rozvoj je potencionální, pokud jsou zví-

řata ustájena v uzavřeném prostoru s vysokou koncentrací zvířat, a tudíž infekční zátěží a nedostatkem welfare. Vyhánění zvířat na pastvu urychluje odeznění příznaků ve stádu vzhledem ke snížení infekčního tlaku. Výskyt nemoci lze také účinně moderovat použitím autovakcín.

Velkým rizikem u jehňat i kůzlat ve stáří 1 - 4 měsíců, chovaných v uzavřeném prostoru stájí, je kokcidióza, vyvolávaná jednobuněčnými parazity, kokciemi. Ty jsou přirozeně přítomné v malém množství v trávicím traktu dospělých bahnice a jsou vylučovány výkaly. Jehňata se tedy přirozeně infikují z prostředí, zejména v okolí napáječek, kde je vlhké prostředí prospívající vývoji kokcií. Infekce postihuje ve stádu postupně všechna mláďata, čím se ale zvyšuje počet nemocných zvířat, stoupá násobně počet vyloučených oocyst kokcií v prostředí a tím výrazně roste riziko masivní infekce a reinfekcí, což vede k tomu, že nejhorší klinický obraz onemocnění je potom pozorován u nejmladších a nejpозději narozených jehňat. Projevuje se dlouhotrvající průjmý někdy s příměsí krve, nahrbeným postojem, hubnutím zvířat a výjimkou nejsou úhyny. U klinicky nemocných jehňat trvá i přes cílenou léčbu speciálními preparáty dlouho období rekonvalescence a návratu do původní kondice. Řešení není jednoduché, ve chvíli klinického onemocnění již léčba (byť pomocí preparátů k tomuto určených, tj. preparátů typu sulfonamidů (např. Sulfakombin), nebo toltrazurilu (např. Baycox)) nedokáže zabránit vážné destrukci střevní sliznice, a proto není příliš úspěšná. Důležitější je tedy působit preventivně, tj. dbát na co nejlepší zoohygienu ustájení jehňat s pravidelným čištěním napáječek a jejich okolí, nemíchat různé stará jehňata, tj. odchov rozdělit do skupin, přičemž musí jít o skupiny srovnatelné starých jehňat, klinicky nemocná zvířata oddělit od skupiny a chovat samostatně, snižovat infekční tlak tím, že sníží koncentraci chovaných zvířat na malém prostoru (zvětším výběhy, dříve vyženu na pastvu apod.) a v době vysokého rizika ještě před rozvojem klinických příznaků použijí cíleně metafylakticky preparáty na kokcidiózu.

Než se ovčín vybilí

Před zahájením pastvy je potřeba zkontrolovat zdravotní stav zvířat, zejména stupeň parazitární zátěže a případně u individuálních zvířat provést odčervení. Současně se ovčím ošetří paznehty. Nezapuštěné ročky, aukční beránci (pokud se povevou na trh, mají totiž mít v době klasifikace zhruba dvouměsíční vlnu), případně plemenní berani se ostříhají. Po vyhánění stáda na pastvu se z ovčína vyvozi hnůj. Prázdný ovčín se vydezinfikuje chlorovým vápnem, vybilí a nastele slámou.

Smrtelné nebezpečí

Enterotoxémie je bakteriální onemocnění vyvolané *Clostridium perfringens*, které se projevuje vysokou mortalitou a nevratným oslabením jehňat. Jehňata od ovcí vakcinovaných proti tomuto onemocnění by se měla vakcinovat, například preparátem Covexin 10, nejdříve v osmi týdnech věku. Nikdy ne dříve, protože přítomnost mateřských protilátek by mohla způsobit interference s první dávkou vakcíny. Nejzazší termín pro vakcinaci jehňat je před dovršením 12 týdnů věku! Za čtyři týdny se jehňata revakcinují. Přípravek je bez ochranné lhůty, jehňata lze krátce po vakcinaci využít k jatečným účelům. Nikdy se zvířata proti enterotoxémii nevakcinují při současně probíhajících jiných úkonech nebo mají-li jen náznak zdravotních problémů. Před zákrokem nesmějí zmoknout. Pokud se jehňata vakcinují pozdě nebo špatně, může se u nich enterotoxémie rozvinout a dochází tak k jejich hromadnému úhynu. Většinou to nejdříve nejvíce odnesou právě nejstarší, největší a zdánlivě nejzdravější jehňata.

Jehňata narozená nevakcinovaným ovcím mohou dostat první dávku Covexinu 10 už ve věku 14 dnů a i tato je potřeba revakcinovat za cca 4 týdny.

Kupírování

Zhruba v době, kdy se jehňatům otevírá probíhačka ve školce, provádí se kupírování pomocí emaskulátoru. Je třeba dát pozor, aby byl konečník pahýlem ocásku dostatečně chráněn. Jehňatům se ocásky kupírují proto, aby si ocasem nezanášely nečistoty do vlny, a především kvůli ochraně před mouchami, resp. myázami, které vznikají na znečištěné zadní partii těla kolem konečníku při epizodách průjmů. Skopcům a jehňatům určeným k jatečným účelům se většinou ocásky nekupírují.

Odběry krve

Stádu v kontrole užitekosti je v souladu s metodikou kontroly zdraví a nařízené vakcinace u producentů plemenných beránek nutné odebrat krev na sérologická vyšetření. Krev se odebírá dle nařízené metodiky od ovcí základního stáda, včetně beranů. Testuje se výskyt bruceleózy, infekční epididymitidy beranů a Maedi-visny. U beranů před klasifikací na trhu plemenných beranů je povinná genotypizace na TSE (respektive scrapii, neboli klusavku). Odběr krve a odeslání k rozborům i tzv. genotypizaci zajišťuje privátní veterinární lékař (ne státní). V chovech, kde mají zvířata s genotypem ARR/ARR,

tedy odolná vůči klusavce, se genotypizace již nemusí dělat. Pokud mají oba rodiče tento genotyp, všechna jehňata se s ním také rodí.

Správně zvládnout zahájení pastvy

Konkrétní termín zahájení pastvy záleží na klimatických podmínkách, počasí a stavu vegetace v daném roce. Porost by měl mít minimálně výšku 10 cm. Pozemek by měl být již dostatečně suchý, jinak ho zvířata rychle rozšlapou. Jakmile jednou ovce vyženeme z ovčína, již by se do něj neměly na celý den zavírat, ale přístup do něj jim musí být umožněn.

Ovce s jehňaty, krmené v zimním období senem, se na zelené krmení na pastvině převádějí velmi pozvolna. Při rychlém přechodu se bacherová mikroflóra nedokáže přizpůsobit a mohou nastat velké potíže v podobě průjmu nebo nadmutí. Abychom se těmito potížím vyhnuli, je vhodné zvířata během prvních čtrnácti dnů před vyhnáním na pastvu nakrmit kvalitním, chutným senem. Po celou dobu přechodu na zelené krmení je nutné zvířata bedlivě sledovat. Při náznacích nadmutí, zejména u jehňat, pastvu přerušíme, zvířata postižená nadmutím rychle ošetříme.

Důsledky chyb ve výživě

Nejčastější poruchou trávení u ovcí při pastvě na mladých jarních porostech je nadmutí vznikající v důsledku nadměrného nahromadění plynů rozličné povahy (oxid uhličitý, sirovodík, metan) v bacheru. Ty vznikají v předžaludcích trávením spásaného porostu s vysokým obsahem dusíkatých látek a nedostatkem vlákniny, která tudíž nestimuluje dostatečně motoriku bacheru k jejich dostatečnému odvodu.

Příznakem klasického nadmutí je pěna na mulci a v ústní dutině a roztažení bacheru, který tlačí na bránici a okolní orgány, čímž ztěžuje dýchání a krevní oběh. Říhání je ztíženo, nebo vůbec nenastává. Ovce se přestane pohybovat, zaočstává za stádem, lapá po vzduchu, staví se na zadní nohy, pak si náhle lehne a neposkytne-li se jí pomoc, uhyne. První pomoc u jednoduchých tympanií spočívá v uvolnění plynů. Ovce se chytí za přední nohy a kolena se jí stiskne břicho. Tím se uvolní jícnový žlab a zvíře začne říhat plyny. Lze se také pokusit o vytlačení plynů masáží levé dolní strany břicha. Patom ovcí postavíme na všechny nohy a pěstí vytlačujeme horní vydutou stranu boku. Také se doporučuje vložit do tlamy slaměné povřísllo nebo věnec z vrbového proutí. Velmi účinný je odvod plynů po zavedení jícnové (bacherové) sondy. Při tomto úkonu by zvíře mělo stát předními nohama na vyvýšeném místě, aby plyny mohly lépe vycházet z hltanu. V pří-

padě hromadného nadmutí se doporučuje zvířata pomalu hnát do kopce.

Všechny tyto postupy jsou jen málo účinné v případě pěnových tympanií, které bezprostředně ohrožují život zvířete. U nich je nutné nejprve použít odpovídající léky snižující tenzi plynů v bacheru (Tympasol, Tympanol, v praxi se osvědčila v krajním případě i pohotová aplikace Jaru). Následně se pak pro odvod plynů používá masáž břicha nebo zavedení bacherové sondy.

Minerální a vitamíny

Mezi další nutriční vlivy, zejména na začátku pastvy, patří změny v minerálním a vitamínovém metabolismu. Například sodík je základní minerální živinou pro všechna zvířata, avšak jeho výskyt v rostlinách je všeobecně jen omezený. Geneticky fixovaný nízký obsah sodíku ve většině rostlin představujících výživu pro býložravce vytváří problém, který lze řešit jedině dodáváním soli.

Kromě vysokého obsahu dusíku má mladý pastevní porost také vysoký obsah draslíku. Zkrmování takového porostu má negativní vliv na vstřebávání hořčičku stěnou bacheru do krevního oběhu. V krvi pak může klesat jeho hladina natolik, že dojde k tzv. pastevní tetanii. U zvířat lze pozorovat svalový třes, narušení koordinace pohybu, ulehnutí, křeče a nakonec často selhání srdeční činnosti. Základem léčby je okamžitá nitrožilní aplikace preparátů s obsahem hořčičku veterinárním lékařem. Prevencí je dotace minerálních látek ve formě specializovaného lizu používaného na začátku pastevního období (obohaceného o hořčík).

Některé ovce mají sklony k nedostatečnému hospodaření s jódem, který je těsně ovlivňován i karencí selenu. Proto je dobré ovčím dávat minerální lizy s vyšším obsahem jódu a selenu. Bahnicí se mohou narodit jehňata se zvětšenou štítnou žlázou (strumou), což se projevuje otokem krku, většinou je to doprovázeno zvýšenou obtížností porodu a pomalým vývinem jehněte, které obvykle do několika dnů až týdnů uhynou.

Pastevní deník

Každoročně je třeba nahlásit zemědělské agentuře termín zahájení pastvy a od toho dne vést průběžně pastevní deník. Musí v něm být jasně odlišena identifikace jednotlivých skupin společně se pasoucích hospodářských zvířat stejného druhu podle systému LPIS. Zemědělský pozemek využitý v příslušném dni k pastvě se identifikuje číslem z katastru nemovitostí nebo podle zjednodušené evidence, vždy ovšem s odkazem na katastr nemovitostí.

OBDOBÍ INTENZIVNÍ PASTVY

Červen probíhá pro většinu farmářů ve znamení intenzivní pastvy ovcí, sklizně píce a pro ty, kteří jsou zapojeni i do kontroly užitkovosti, ve znamení testace výkrmnosti a jatečné hodnoty jehňat.

Pastva hospodářských zvířat je původní a nej-přirozenější způsob jejich krmení. Pastevní chov zvířat přispívá k jejich optimální stavbě a funkčnosti těla, zejména pokud jde o jejich zdraví, trávení a zpevnění kostry, vazů a svalů. Pasení, pokud je správně organizováno, dobře působí na změny v druhovém složení porostů, podporuje intenzivnější odnožování rostlin, a tedy i zahuštění porostu, poskytuje půdě živiny prostřednictvím výkalů zvířat.

Potřebné množství energie

Základním požadavkem na krmnou dávku všech kategorií ovcí je dodání potřebných živin a energie v požadovaném poměru. Pastevní porost, obsahuje-li převážně kulturní trávy, má zpravidla poměrně vyrovnaný a stabilní úživný poměr (poměr energie k dusíkatým látkám). K takovému porostu není potřeba přidávat žádné objemné ani jadrné krmivo. Ovce by ale měly mít neomezený přístup k solnému lizu a čisté nezavadné vodě. Na loukách je situace trochu odlišná, porost stárne, zvyšuje se v něm podíl méně stravitelných živin, postupně se snižuje jeho chutnost i příjem. Proto je třeba ho ve vhodném okamžiku sklídit.

Velmi mladý, případně hodně hnojený pastevní nebo luční porost má přebytek dusíkatých látek, zejména těch dobře rozpustných. Těmi by se však zvířata v žádném případě neměla překrmovat. Bilkoviny ani aminokyseliny se totiž v těle neukládají do zásoby, přebytek se z něho musí vyloučit. Přeměny související s vylučováním přebytečných dusíkatých látek jsou náročné na energii. Takové neefektivní využití energie může prohlubovat energetický deficit, a tak snižovat produkční účinnost krmné dávky.

Situaci může ještě komplikovat přebytek toxických látek nebo například fytoestrogenů, na jejichž přeměny je energie také potřeba. Dostatek energie může pomáhat i při eliminaci otrav, například při pastvě na porostu s výskytem velkého množství pryskyřníku prudkého (usuší-li se, již není tak nebezpečný, proto se doporučuje takové porosty raději sekat než spásat).

Energii na pastvě lze dodat jen změnou past-

viny nebo v podobě melasy. V zahraničí, v poslední době i u nás, někteří farmáři používají speciální lizy z upravované třtinové melasy, mají vysokou sušinu a obsahují přídatek minerálních látek. Prodávají se většinou ve džberech o hmotnosti 50 kg. Nemusí být pod střechou. Pokud voda do džberu naprší, ovce ji rády pijí, chutná jim i proto, že je mírně sladší. Použití lze i klasickou cukrovarnickou melasu, pro ty účely je však nutné vyrobit zařazení, které umožňuje zvířatům melasu lízat. Pracuje na principu nabalování melasy na otočný pryžový válec.

Práce na pastvinách

Před vpuštěním stáda ovcí na pastvinu je velmi důležité zkontrolovat oplocení, a to nejen vizuálně. Pokud se zjistí, že jsou uhnílé sloupky, že je strhnuté nebo porušené pletivo, povolený nebo dokonce přerušovaný elektrický drát, je třeba slopky vyměnit, pletivo opravit a drát řádně natáhnout. U elektrických ohradníků je třeba na závěr zkontrolovat funkčnost, tedy především zemnění a napětí. Pokud není k dispozici zkoušečka, lze funkci zemnění ověřit i tak, že po zapnutí přístroje jednu ruku položíme na zem a druhou se, například prostřednictvím trávy, dotkneme zemnění. Napětí v systému lze testovat pomocí levných orientačních zkoušeček (dotykových či bezdotykových, vizuálních či akustických) nebo dražších a přesnějších voltmetrů (většinou již pouze digitálních). Na elektrickém hrazení může být trvale instalována záblesková kontrolka. Jestliže je vodič někde přerušen nebo zkratován (někde se ho dotýká například tráva), je slyšet „klapání“ a v noci je vidět jiskření.

Jen málokteré ohrazení pastviny dokonale brání zvířatům opustit ohrazený prostor. Říká se, že nejlepším oplocením je kvalitní porost a klid na pastvině. Pokud zvířata nemají co žrát nebo pít, nebo pokud je v ohradě honí toulavý pes, mohou plot přeskocit nebo prorazit. Zvířata se také musí postupně naučit plot respektovat. Pokud se navyknou, že se nemají k němu příliš přibližovat, může se vypnout zdroj impulsů nebo snížit počet drátů a funkčnost celého systému zůstane zachována. Nejlépe se ovce navykají na elektrický ohradník za deštivého počasí (v tu dobu bývá funkčnost ohradníku plně zaručena).

Ke kontrole pastevních areálů patří i kontrola výskytu predátorů, zejména psů. Tento problém je obzvláště aktuální v letech s velkým množstvím sněhu. Sníh, pokud dosahuje úrovně plotu, usnadní psům naučit se ploty přeskakovat. Pak je třeba doufat, že se nenaučí také „lovit“ ovce a jejich jehňata. Psi, ale i lišky, mohou způsobit velké ztráty. Chce to si na „daviče“ počkat a vystopovat, kde má domov. Pomocí může jedině

jednání s majitelem, který by měl pochopit, že škoda nad 5 tisíc korun již může být kvalifikována jako trestný čin. Samostatnou kapitolou je v současné době jiný predátor, a to vlk. To je ale natolik zásadní a odlišná problematika, že nemá prostor v tomto sdělení

Na co se nesmí zapomenout

Voda je jednou z nejdůležitějších potřeb zvířat, potřebují ji i v období pastvy. Ovce a kozy vyžadují určitou kvalitu vody, co se týče obsahu soli, obsahu toxických látek i mikroorganismů. Jsou pro ně sice stanoveny nižší nároky na kvalitu vody než pro skot (například celkové množství limitujících solí je u skotu 10000 ppm, u ovcí 15000 ppm), ale za dobrou se obecně považuje voda, má-li obsah solí na úrovni 3000 ppm a má-li teplotu mezi čtyřmi až osmnácti stupni Celsia. Pokud má voda teplotu vyšší, může v ní docházet k velkému namnožení mikroorganismů. Voda má mít neutrální kyselost (pH 7). Horší je, když je alkalická než kyselá. Vysoká alkalita (pH 9 a vyšší) způsobuje zažívací problémy, průjmy, špatnou konverzi živin a snižuje celkový příjem vody a krmiva. Pro koncentraci herbicidů, pesticidů a mnoha dalších chemikálií ve vodě mají ovce a kozy stejné limity jako lidé. Hygienickou kvalitu vody je třeba mít na paměti hlavně tam, kde jsou na pastvině umístěna napajedla s volnou hladinou. Voda v napajedle znečištěná výkaly je zdrojem šíření nálezů zejména u jehňat (kokcidióza). Dovážení vody v cisternách je problematické, protože se v nich kazí. Obvykle nevydrží déle než měsíc. Cisternu je nutné při každé výměně vody vyčistit, nejlépe vystříkat tlakovou vodou.

Stín na pastvině může být přirozený (větve stromů, keře) nebo uměle vytvořený (přístřešek, stíníště). Ideální stín tvoří větve stromů, nejlépe vysazených ve dvou pruzích zhruba půldruhého metru od sebe. Větve pak rostou více ven z uličky (vytvořené stromy) než dovnitř. Ve výši zhruba dvou metrů pak vytvoří zvířatům výborný úkryt před sluncem. Stromy zároveň slouží i jako drbadlo a větrolam. Jako drbadlo může sloužit zvířatům vše, co je na pastvině pevně ukotveno, například krmítka, kůly ohrady, pletivo. Je třeba zkontrolovat, aby drbadlo nebyla pro zvířata nebezpečná (nemají mít například ostré hrany, vyčnívající hřebíky).

Skližení píce

Někteří farmáři sklízí píci sami, někteří si na to najmou službu. Nikdo však za ně nerozhodne, kdy a které porosty se mají sekat, jak zorganizovat sklizeň, jak píci konzervovat a skladovat. V každém případě je třeba každoročně alespoň jednou sklídit

veškeré louky a část pastvin (doporučuje se sklídit 25-50 % z celkové výměry pastvin). U nás probíhá první sklizeň na dvě etapy. Máme k tomu několik důvodů. Není v našich silách posekat a sklídit vše najednou. Dvoufázová sklizeň nám umožňuje řídit se zralostí a hustotou porostu. Lépe se dá reagovat na změny počasí. Sklízí se zvlášť plocha letiště (ta musí jít na řadu vždy první), zvlášť ostatní louky, k tomu vybraná část pastvin. Seno lisujeme do kulatých obřích balíků, které svážíme na farmu. Část produkce, určená k produkci senáže, se lisuje a pak balí do strečové nepropustné fólie. V případě potřeby se do sena aplikuje chemický přípravek zamezující tvorbě plísní a do senážované hmoty mikrobiální nebo mikrobiálně-enzymatický přípravek podporující fermentaci.

Rozvrhnutí, které pastviny sekat a které nechat ovčím ke spasení, je velmi důležité a odpovědné. Porost nesmí přerůst a na druhé straně je třeba, aby na pastvinách zůstalo dostatek píce, aby porost nebyl zvířaty poničen. Máme však výhodu v tom, že ovce plemene texel jsou vynikajícími pastevními zvířaty. Je o nich známo, že jsou plemenem, které doveđe pastevní porost nejlépe využít a i při nedostatku krmiva je jeho způsob spásání porostu nanejvýš ekologický.

Kontrola užítkovosti

Zhruba ve 100 dnech věku se v chovech s kontrolou užítkovosti jehňata váží, u jehňat masných plemen se posuzuje také zmasilost a ultrazvukem se jim měří hloubka kotlety za posledním hrudním obratlem a tloušťka vrstvy podkožního tuku. Zjištěné hodnoty se zapisují a posléze vyhodnocují. Podle výsledků se pak určí, která jehňata se dále využijí k dalšímu chovu a která budou z chovu vyřazena. Beránci, protože se již blíží jejich pohlavní dospělost, se od ostatních oddělí a odvedou na jinou pastvinu. Ideální by bylo oddělit i chovné a jatečné jedince a krmit je odděleně, to však v praxi většinou nebývá realizovatelné.

Rozdílné potřeby

Někteří chovatelé po odstavu jehňat pasou zvlášť mladá dorůstající zvířata a zvlášť dospělá.

u jehnic a roček je potřeba živin na záchovu vyšší než u dospělých bahnic, které mají ukončený růst a tukové rezervy (ty se, jak známo, vyvíjejí v závislosti na délce světla, narůstají s blížícím se podzimem). Jehnice také mají menší zkušenosti s vyhledáváním vhodných druhů v porostu, a tak musí vyvinout větší aktivitu, tím u nich roste potřeba živin. Podobně starší bahnice nad 6 let by měly mít k dispozici lepší plochy, protože aktivitu potřebnou k vyhledávání už nemohou plně vyvinout. Rozdílné nároky na výživu mají dorůstající jedinci určení na chov a jedinci určení k jatečným účelům. Tahle všechno sice každý ovčák odchovaný praxí ví, ale někdy je problém to zabezpečit. Musí se rozhodnout, zda rozdělí stádo nebo se smíří s tím, že všechna zvířata budou mít stejné podmínky a přizpůsobí se těm méně aktivním a méně výkonným.

Kontrola úrovně parazitóz

Podle toho, kdy se začalo s pastevním odchozem, resp. jak dlouho je již stádo i s jehňaty na pastvě, je koncem června či začátkem července aktuální důkladná kontrola výskytu parazitárních infekcí, zejména u mláďat. Nejčastěji vznikají problémy při invazích obřích červů rodu *Nematodirus* a *Hemonchus* a dále při invazích tasemnicemi rodu *Moniezia*. Zásadní je provedení koprologického vyšetření, významným pomocníkem je i posuzování barvy oční spojivky (čím bledší sliznice oka, tím vyšší stupeň chudokrevnosti, což značí vyšší pravděpodobnost masivní invaze parazitů odčerpávajících krev a živiny). Podle stupně invaze a přítomných parazitů prokázaných vyšetřením trusu je potom na místě frakcionované, případně plošné odčervení zvířat, které by mělo být doplněno kontrolním koprologickým vyšetřením účinnosti terapie vzhledem k rostoucí rezistenci parazitů na používané preparáty.

Ing. Radko Loučka, CSc.

Revize a doplnění: MVDr. Soňa Šlosárková, Ph.D.

SCHOK[®]
SVAZ CHOVATELŮ OVCÍ A KOZ

www.schok.cz, e-mail: info@schok.cz
www.vlktravunezere.cz

tel.: 777 754 801, e-mail: pkovce@schok.cz
tel.: 777 754 813, e-mail: pkkoz@schok.cz
tel.: 777 754 802, e-mail: konrad@schok.cz